

ԱՐԴԱՄԱԿԱՆ ԺԱՌԱՆԳԱԿԱՆ ՄԵՂՔԸ

Երբ մեղքի մասին խոսվում է կրոնական իմաստով, նկատի է առնվում այն հարաբերությունը, որ գոյություն ունի մարդու և Աստծու միջև, ի տարբերություն մարդու զգացումների և գիտակցության միջև եղած հարաբերության:

Մեղքը, կրոնական տեսանկյունից դիտած, ամենևին կապ չունի մարդկանց կողմից երևույթների սուբյեկտիվ ընկալման հետ, ըստ որի, ինչ որ մեկի համար մեղք է թվում, մյուսի համար հակառակն է: Ե՛վ եբրայական, և՛ քրիստոնեական մտածելակերպը մեղքն ընդունում է որպես իրականություն, որպես գոյություն ունեցող աններդաշնակություն մարդու և Աստծու միջև: Աստվածաբանական մտածելակերպով ինչքան էլ ջանք թափվի մեղքը որպես բարոյականություն, որպես լույսի անհետացում և որպես ներդաշնակության կորուստ բանաձևելու, այսուհանդերձ չի կարելի ժխտել իրականությունը չարի, խավարի և աններդաշնակության: Պետք է ի մտի ունենանք, որ լույսը, բարին կամ ներդաշնակությունը սկզբնազուրկ իրականություններ են, իսկ դրանց հակադիրը մեղքն է՝ արդյունքը գոյություն ունեցող այն նախանձոտ և բարությունից մերկացված ուժի, որ կրոնական լեզվով սատանայական իշխանություն է կոչվում, և որին հաճախ անձնատուր է լինում մարդկային ազատ կամքը:

Որովհետև մեր հավատքը հիմնված է աստվածային հայտնությունների վրա, կարելի է ասել, որ մեղքի գիտակցությունն էլ մեր մեջ առաջացել է այդ հայտնությունների շնորհիվ, որով և կարող ենք չարը բարուց պանականել: Աստվածային Ս. Հոգին «գալով» պիտի ապացուցի աշխարհին, որ նա սխալ է մեղքի և արդարության հարցում և դատաս-

տանի հարցում: Մեղքի հարցում որովհետև ինձ չեն հավատում. արդարության հարցում որովհետև իմ Հոր մոտ եմ գնում, և այլևս ինձ չենք տեսնի. դատաստանի հարցում որովհետև այս աշխարհի իշխանը դատապարտված է» (Հովհ. ԺՁ 8—11):

Որչափ Աստված մերձենա մարդուն, բաժնեկից դարձնի նրան իր գութին ու սիրույն, այն չափով էլ մարդն ավելի ու ավելի կսկսի ճանաչել իր մեղավոր վիճակը: Աստծու հետ ունեցած իրենց մերձավորությունն էր, որ մաքրապարզեց սրբերին մեղքի տիղմից, ալյապես նրանք էլ այլոց նման պիտի նստեին «ի խաւարի»:

Երբ մեղքով է լցված մարդու սիրտը, աստվածայինը չի կարող այնտեղ բույն դնել: Մարդը կորցնում է Աստծուն ընդունելու իր ունակությունը: Այլ խոսքով՝ մարդն ի վիճակի չի լինում իր կարողության չափով փոխադարձել Աստծու անսահման գութն ու սերը:

Աստծու գութի կամ շնորհքի նկատմամբ անտարբեր չլինել և փոխադարձաբար սիրել Նրան՝ կնշանակի հեռանալ մեղքից. ավելին՝ պարտավորություն ստանձնել մեր նմանների նկատմամբ: Այդ պարտավորությունը կայանում է միմյանց սիրելու մեջ, որովհետև «ուլ չի սիրում իր եղբորը, որին տեսնում է, ինչպե՞ս կարող է սիրել Աստծուն, որին չի տեսել» (Ա Հովհ. Դ 20):

Այսպիսով, մեղքը խաթարում է սիրո կապը Աստծու հետ, ինքնաբերաբար նաև՝ սիրո կապը մարդկանց միջև: Սրան լավագույն օրինակ կարող է ծառայել Ս. Գրքում մեջբերված մարդու անկման պատմությունը, որտեղ երբ Ադամը Աստծուց պատասխանատվության է կանչվում, հանցանքը գցում է Եվայի

վրա և դրանով խորտակում մինչ այդ տղամարդու և կնոջ միջև գոյություն ունեցող վնասանության կապը: Նույնն է պարագան նաև ընտանեկան կյանքում, երբ մեկի գործած մեղքը անդրադառնում է բովանդակ ընտանիքի վրա և քայքայում գոյություն ունեցող ներդաշնակությունը:

Երբ խոսում ենք մեղքի մասին, չենք կարող ջրջանցել Սուրբ Գրոց արդի մեկնաբանների, այդ թվում և մի շարք հայտնի աստվածաբանների այն տեսակետները, որոնք մթազնում են մեղքի և նրա ծագման վերաբերյալ ավանդական տեսությունները: Ըստ նրանց, մեղքը դիտվում է որպես մարդկային ընկերության և վարք ու բարքի արտադրանք կամ որպես յուրատեսակ մի հիվանդություն, որն ինքնին դատապարտելի չէ: Սրանով տկարանում է մեղքի բարոյական հասկացությունը և այն դառնում է ինչ-որ հարաբերական ախտանիշ: Ինչ են սակայն այդ ախտանիշի դրդապատճառները. որտեղից է այն եկել ու հաստատվել հասարակության մեջ. ինչո՞ւ համար, օրինակ, դատապարտում ենք ավթոդական պատերազմները, ռասիզմը, գողությունը, կաշառակերությունը և այլն, եթե դրանք մեղանշական հասկացություններ չեն, այլ որևէ մի հասարակության պահանջը լրացնող արտադրանք, որը, նայած թե բժիշկը ինչ ակնոցով է դիտում, կարելի կլինի գնահատել որպես լավ կամ վատ: Երբ մեղքն այսպես հարաբերական հասկացության է վերածվում, բնականաբար նվազեցվում է նրա վտանգավոր և վնասաբեր բնույթը, այնպես որ նրա լծի տակ ընկնողը միշտ էլ կկարողանա արդարացման ինչ-որ հենակետ գտնել:

Ինչ չափով որ սխալ է մեղքը ընկերային արտադրանք նկատելը, նույնչափ և ավելի ևս սխալ է մեղքի հասկացության մեջ ընկնող հայտնի երևույթներին մի այնպիսի պորություն վերագրելը, որից անհնարին լինեք ձերբազատվել: Եկեղեցին ընդունում է, որ մեղքը մի իրականություն է և ունի իր այլպան երեսները, սակայն այն հաղթահարվում է, երբ մարդ ապավինում է Աստծու շնորհին և պահքով ու աղոթքով սպառապինվում նրա դեմ (Հմտ. Մտթ. ԺԷ 20):

Մեղքը այնքան բազմատեսակ է և այնպիսի անդնդային խորություն ունի, որ վերևից դիտելիս չես կարող իմանալ նրա խորքը, չի երևի նրա հատակը, իսկ եթե ցածր իջնես, չես հասնի նրա հատակին: Հետևաբար մեղքը ինչքան էլ ուսումնասիրվի և տեսակավորվի, էլի մնում է խորհրդավոր և անսահմանելի:

Վերևում ասվեց, որ մեր հավատքը հիմնված է աստվածային հայտնությունների վրա, և որ մեղքի գիտակցությունն էլ մեր

մեջ առաջացել է շնորհիվ այդ հայտնությունների: Ուրեմն աստվածային առաջին հայտնության հետ Կուզնթաց գործվում է նաև Ս. Գրքում հիշատակված առաջին մեղքը, որը Եկեղեցին սկզբնական (Peccatum originale), աղամական կամ ժառանգական (Peccatum hereditarium) մեղք է անվանում:

Ինչ է նրա էությունը:

Հենվելով Ս. Գրքի տվյալների վրա՝ Եկեղեցին ուսուցանում է, որ սկզբում մարդկային կյանքը այնքան սերտ հաղորդակցության մեջ էր Աստծու հետ, որ նրա մեջ չէր կարող տեղ ունենալ մեղքը: Մարդու այս սկզբնական վիճակը բնութագրվում է որպես դրախտային դրություն կամ նախնական վիճակ:

Դրախտային այս դրությունից հեռացումը սկիզբ է դնում աստվածային փրկագործության խորհրդին, որն ուրիշ բան չէ, եթե ոչ մարդկանց վերադարձնել իրենց նախնական դրությանը (Հմտ. Ես ԾԹ 20. Մտթ. ԺԸ 11. Ա Պետր. Ա 18): Մյուս կողմից էլ հայտնի է, որ հակաստվածայինը, այսինքն՝ մեղքը խորթ մի վիճակ է մարդու համար: Մարդը կոչված է աստվածայինին, քանի որ Աստծու պատկերի նմանությամբ է ստեղծվել:

Մեղքի նկատմամբ դրսևորվող սուրբ գրային առաջին գիտակցությունն սկսվում է Ադամ և Եվայի կատարած մեղանշումով, մի մեղանշում, որ տարածվում է հետագա բոլոր սերունդների վրա, որովհետև մարդիկ իրենց ծննդով այն հանցապարտ իրավիճակն են ժառանգում, որն առաջացավ նախամարդու պատվիրապանցությամբ, երբ նա Աստծուն դեմ գալ փորձեց և ուզեց համեմատվել նրա հետ¹: Այսպիսով, սկզբնական մեղքը ստանում է ժառանգական բնույթ:

Ինչ վերաբերում է ժառանգական մեղքին, հարկավոր է նշել, որ արդի մի շարք աստվածաբաններ, մեծավ մասամբ ավետարանական Եկեղեցուց, հարցականի տակ են դրնում այս ավանդական տեսությունը: Նրանք գտնում են, որ նախամարդու հանցանքը չի կարող ամբողջ մարդկությունը պատռահանել, թե մարդիկ պետք է ձերբազատվեն անցյալից եկած այդ բեռան ճնշումից, թե մի ժառանգական մեղք չի կարող ժառանգորդին պատասխանատվության ենթարկել և թե, վերջապես, մեկի անհատական գործը չի կարող ուրիշի ժառանգությունը լինել²:

¹ Յուդաքանչյուր օրենք, լինի դա աստվածային թե մարդկանց կողմից հաստատված, նախադրում է այդ օրենքը զանցելու մարդկային ապատությունը: Աստվածադիր օրենքը կապում է մարդկանց Աստծու հետ, որպեսզի նրանք իրենց ապատ կամքի շնորհիվ չընտրեն հակաստվածայինը:

² K. Barth. Die Kirchliche Dogmatik, IV, էջ 855:

Հին Կտակարանի կանոնական գրքերում էլ թեև մահը մեղքի արդյունք է համարվում (Սիրք. ԻԵ 33, Իմաստ. Ա 13—16), սակայն ոչ մեկ տեղ ակնարկություն չկա աղանակական ժառանգական մեղքի մասին, այլ շեշտը դրվում է անհատական մեղքի վրա:

Նոր Կտակարանում, սակայն, վարդապետում է մի տեսություն, որն իր հիմքում նկատի ունի աղանակական մեղքը, և որի հիման վրա Եկեղեցին առաջ է քաշում ժառանգական մեղքի գաղափարը: Հիսուսը, օրինակ, Աբրահամի հայրությանը հպարտացող հրեաներին, որոնք մերժում էին լսել Աստծու ձայնը, հասկացնում էր, թե իրենք մեղանշական ծագում ունեն և ասում էր. «Դուք հոր կողմից սատանայից եք, և ձեր հոր ցանկություններն եք կամենում կատարել»³. այսինքն՝ հեռացած եք Աստծուց և հակաաստվածային դրություն մեջ եք: Իսկ ի՞նչ պետք է անել նորից մերձենալու համար Աստծուն: Հարկավոր է վերստին ծնվել. «Ճշմարիտ, ճշմարիտ եմ ասում քեզ, եթե մեկը ջրից ու Հոգուց չծնվի, չի կարող Աստծու արքայությունը մտնել. որովհետև մարմնից ծնվածը մարմին է, իսկ Հոգուց ծնվածը՝ հոգի»⁴:

Պողոս առաքյալը իր թղթերում պարզաբանում է ժառանգական մեղքի գաղափարը: Ա Կորնթ. ԺԵ գլխում, ակնարկելով ժառանգական մահվան, նա ասում է. «Քանզի մի մարդով մահ եղավ և մի մարդով՝ մեռելների հարություն: Ինչպես Ադամով բոլորը մեռնում են, նույնպես և Քրիստոսով ամենքը պիտի կենդանանան»: Մի ուրիշ տեղ, Հռոմեացից թղթի հինգերորդ գլխում, նույն առաքյալը Ադամ-Քրիստոս համեմատությունը կատարելիս՝ գեղեցկապես բառերով բացատրում է, թե ինչպես ապավենց մարդկությունը Ադամի ժառանգ թողած մեղանշական դրությունից՝ ստանալով Աստծու շնորհքն ու պարգևները՝ Հիսուս Քրիստոսի շնորհիվ:

«Այա ուրեմն, ինչպես մեկի հանցանքով բոլոր մարդիկ դատապարտության մատնվեցին, նույնպես և մեկի արդարությամբ բոլոր մարդիկ պիտի հասնեն կյանքի արդարության. որովհետև մեկի անհնազանդությամբ մեղավորները բազում եղան, նույնպես և մեկի հնազանդությամբ արդարները բազում պիտի լինեն»⁵:

Այս կասկածությանը արժե կարգալ նաև նույն թղթի վեցերորդ գլուխը: Պետոս առաքյալի ընդհանրական թղթում նույնպես հանդիպում ենք հետևյալ մտքին. «Իմացեք, որ ապականացու արծաթեղենով և ոսկեղե-

նով չէ, որ փրկվեցիք ձեր հայրենավանդ ունայն ընթացքից, այլ թանկագին արյամբ Քրիստոսի, որ անբիծ և անարատ է, ինչպես գառը»⁶:

Նոր Կտակարանով կարելի է հակադրվել և հերքել ավետարանական Եկեղեցու աստվածաբանների և տարբեր մտածողների տեսակետները ժառանգական մեղքի նկատմամբ: Թե՛ կրոնական և թե՛ մարդկային տեսակետներից դիտելով՝ վտանգավոր է մեղքը մարդկային բնության մեկ հատկանիշ նկատել և ընդունել գոյությունը միայն անհատական մեղքի, որովհետև դրանով պարտավոր ենք ընդունել նաև, որ մարդու մեջ գոյություն ունի մի «չար սկզբունք», ինչ որ նշանակում է դուալիզմի մոլորության մեջ մխրձվել: Սուրբ Գիրքը ամբողջ ստեղծագործությունը, ներառյալ մարդը, հայտարարում է բարի: Մեղանշական դրությունը ժառանգաբար մեզ հասած մի ժամանակավոր դրություն է, որից ձեր բազմապատկում է մարդ, երբ մկրտությամբ երկնավոր Հոր որդեգրությունն է ստանում՝ լինելով ժառանգակից Քրիստոսի և տաճար Հոգվոյն Սրբո՛:

Ժառանգական մեղքը անհնար է բաժանել փրկագործության խորհրդից և հակառակը: Մարդկանց ապականված դրության պատճառով էր, որ տեղի ունեցավ ջրհեղեղը, այդ նույն դրությունն էր, որ վրկեց ուխտագրուծ հրեա ժողովրդին Աստծու ընտրյալ ժողովուրդ լինելու հանգամանքից, այդ նույն դրությունն էր, որ պատճառ եղավ Աստծու գթասրտության, որով նա իր Միածին Որդուն՝ Հիսուս Քրիստոսին, երկիր ուղարկեց՝ նրա արդար արյամբ մի նոր ուխտ կնքելու համայն մարդկության հետ՝ վերահաստատելու համար ներանց սկզբնական անարատ դրության մեջ: Եթե հավատում ենք փրկագործության խորհրդին, ուրեմն պետք է ընդունենք նաև ժառանգական մեղքի գոյությունը: Եթե նախա-մարդու գործած մեղքը անձնական բնույթ ունի և ազդեցություն չի կարող թողնել ապագա ժառանգների վրա, ուրեմն Քրիստոսով եղած փրկագործությունը վերաբերում է միայն նախամարդուն և ոչ թե համայն աշխարհի մարդկությանը, իսկ նրա զոհագործումն էլ չի կարող արժեք ունենալ Քրիստոսին հաջորդող սերունդների համար: Այս տեսակետը սխալ է, և ուղղափառ Եկեղեցին փրկագործության խորհրդով ջնջված աղանակական ժառանգական մեղքի նկատմամբ իր

³ Հովհ. Ը 44:

⁴ Հովհ. Գ 5—6:

⁵ Հռոմ. Ե 18—19:

⁶ Ա Պետր. Ա 18—19:

⁷ Այս մասին տես Հայց. Եկեղեցվո մկրտության բանաձևը:

հավատքն արտացոլում է Սուրբ Մկրտության խորհրդի մեջ:

Այժմ բերենք այս մասին մի քանի վկայություններ եկեղեցական հայրերից:

Գրիգոր Նյուսացին «Լեռան քարոզ»-ի մասին գրած իր մեկնության մեջ նշում է. «Փոխանակ դրախտային բերկրալի կյանքի, ժառանգեցինք մի երկիր՝ լիքը տառապանքով և հիվանդությամբ: Փոխանակ այն երանելի դրության, բազմապիսի դժբախտություններ հնձեցինք: Փոխանակ հրեշտակների հետ միասին լինելով՝ վեհագույն ընկերակցությունը վայելելու, դատապարտված ենք ապրելու երկրի կենդանիների հետ, որովհետև մենք հրեշտակային և բերկրալի կյանքը փոխանակեցինք կենդանիների կենաց հետ»⁸:

«Զարը որոշ չափով դարձել է մեր բնության բաղկացուցիչ մեկ մասը՝ մեր նախահոր և նախամոր կատարած հանցանքի հետևանքով: Նրանք իրենք իրենց մեղքին հանձնեցին և իրենց անհնազանդությամբ ընթացք տվեցին հիվանդությանը»⁹:

Եփրեմ Խուրի Ասորիի «Մծբնական երգեր»-ում մարգարեներն ու արդարները սատանայի կողմից նկատվում են Ադամի մարմին զգեցած մարդիկ, սակայն նրանցում գոյություն ունի նաև աստվածայինը, նրանք մարդ և Աստված են, ու սատանան ի վորու չէ նրանց վրա իշխանություն բանեցնելու: Այնտեղ, ի միջի այլոց, կարդում ենք նաև հետևյալը. «Ես տեսա Ադամին, որն այն աշխարհ է, որտեղից դուրս են գալիս բոլոր սերունդները: Քննեցի նրա զավակներին և փորձեցի յուրաքանչյուրին, սակայն նրանցում ոչ ոքի չգտա, որ լինեի մեկ մասով Աստված, իսկ մյուս մասով՝ մարդ: Ես փորձեցի նույնպես Մովսեսին, որը լուսնի փայլով էր ճառագայթում, և նրան, իր իսկ լեզվով, շփոթության մեջ զգեցի»¹⁰:

Գրիգոր Նազիանզյացին գրում է. «Նա, որ սկզբում մարդուն ստեղծեց՝ ապառ ու ինքնիշխան անելով, միայն պատվիրանի օրենքին ենթարկեց նրան և դրախտային բերկրության առատությամբ օծեց: Առաջին մարդուն հատկացնելով և նվիրելով այս շնորհները՝ դրանք նվիրած եղավ նաև հաջորդող բոլոր սերունդներին: Միայն նրան, ով պահում էր պատվիրանը, տրված էին առատությունն ու ապատությունը. պատվիրապանությանը սակայն հետևում էր աղքատություն և ստրկություն»:

«Այն օրվանից, երբ հանդես եկան նախանձն ու կռվարարությունը, ինչպես նաև օձի խորամանկ ուժը, որ միշտ հակամետ է զգայական թուլությամբ մոլորեցնելու և ուժեղներին տկարների դեմ գրգռելու, տրոհվեց միասնականությունը այլապանության մեջ, և բնության անվագույնը քայքայվեց ընչասիրության հետևանքով և բռնատիրական օրենքների օժանդակությամբ: Ուշադրություն դարձրու սկզբնական միության և ոչ թե հետագա քայքայվածության, Արարչի օրենքների և ոչ թե բռնապետների հրահանգներին»¹¹:

«Պետք չէ, որ լուծը ավելի ծանր լինի և ժառանգական մեղքի պատիժը՝ ավելի ճնշի: ...Մեր թշվառության պատճառ եղողը [դրախտի] այն ծառն է, այն անիծյալ ճաշակումը, այն մոլորեցնող օձը, այն անհնազանդությունը, որ ճակտի քրտինք շարտեց կյանքին»¹²:

Իրենեոս Լիոնացին «Ընդդեմ հերետիկոսաց» գրքում¹³ գրում է. «Բայց սա Ադամն է, և եթե մարդ ճշմարտությունն է ուզում անել, սա այն առաջնաստեղծ մարդն է, որի մասին, համաձայն Սուրբ Գրքի, Տերն ասում է. «Հորինեց մարդուն մեր պատկերի նմանության համաձայն»: Մենք բոլորս նրանից ենք և այդ իսկ պատճառով նրա անունն ենք ժառանգել: Բայց եթե մարդը փրկվելու է, ուրեմն փրկվելու է նաև այն մարդը, որն սկզբից գոյացավ: Անմտություն կլինեի, եթե նա, ով ուժգինս խոցված էր թշնամուց և ով գերվածների առաջինն էր, չփրկվեր նրանից (այսինքն՝ Քրիստոսից), ով հաղթեց թշնամուն, այլ փրկվեին միայն նրա զավակները, որոնց նա միևնույն գերության մեջ էր ծնել»¹⁴:

Լիոնացու հիշյալ հատվածում ցույց է տրվում մինչև Ադամ հասնող մարդկային բոլոր սերունդների առնչվածությունը միմյանց հետ: Այս իսկ պատճառով Քրիստոսով եղած փրկությունը վերաբերում է բոլորին, այդ թվում և Ադամին:

«Նրա զավակները» արտահայտությամբ Լիոնացին նկատի ունի Ադամին հաջորդող սերունդները, որոնք թեև մեղքի գերության մեջ են ծնվում, սակայն Քրիստոսով փրկվում են:

¹¹ *Gregor von Nazianz*, I Band, München, 1928, էջ 294:

¹² Անդ, էջ 401:

¹³ Սույն գրքի Դ և Ե մասերը հայերեն մի տարբերակ ունեն, որոնք լույս են տեսել գերմաներեն լեզվով Կարապետ Տեր-Մկրտչյանի և Երվանդ Տեր-Միսայանի կողմից, Լայպցիգ, 1910 թ.:

¹⁴ *Irenaeus*, München, 1912, էջ 311:

⁸ *Gregor von Nyssa*, München, 1927, էջ 204:

⁹ Անդ, էջ 216:

¹⁰ *Ephräm der Syrer*, I Band, München, 1919, էջ 291: